

Մ Ե Լ Ե Թ Ե Լ Ե Թ

Գ Ի Տ Ո Ղ Ի Թ Ի Ի Ն Մ Ը

3. Ամօրքայի մեծարգոյ խնայազունութիւնն:

Թերթից 3-րդ համարից 96 էջում հայկական մարտարայնութեան անթիկ զգուսն նկատութեան մէջ մի սխալ է մտել: որ ինչպէս՝ եւ ուղղել: «Փ. Տէր-Մովսէսեան իւր «Հայ զինական տուն», գործին մէջ ինչ շայտ տան ինչ արեւելքի հետ ունեցած կապակցութիւնը կը ցոյցէ իսկ ճնշողեցիներուն նկատմամբ անելի մտածել է բոլորովն յունական ազնուութեան ընդունելու: սակայն պէտք է միտ դնել թէ այն յունական ազնուութեանը կապակցութիւնը միայն է, եւ արժեք. Յուղղակի «Kleinasiens, մասնին մէջ կարգաւ թէ այն յունականութիւն է», հուրաբանց կամ Մ. Գրգորի ճնշողեցու մտարարայնութեան մասին մեր յայտնած կարծիքն այս է՝ «վերջապէս, ստուած է մեր աշխարհութեան եզրակացութեան մէջ», «Ինքնակն կենդանու շնորհեան մարտարայնութեան մասին մեր յայտնած շարք կարող է իւր լուծումս ստանալ մի միայն կարեւոր հիւսիքի ընդամտոյ պարզարանութիւնից: Յունարն եւ հայերն ազնուանալութիւնները, ամբողջ շնորհեան ոմը, օրնամասնները եւ վկայութեան թէ յօգուտ հայկական եւ թէ յօգուտ Արեւմտական անիկի շատ առնական մագանութեան: Աստի ամենաուղիղն է եզրակացնել որ թէ՛ շնորհեան վրայ աշխատել են նաեւ զօրքի հարկերնալ վարպետներ, այնուամենայնիւ Հայաստանում նոցա ունեցելն են նամանակասար ընկերներ որ արեւելքի մէջ կրնայից յետանաց չէին: Այս տողերը կարգադրող չի կարող հաստատել, որ եւ «միտան իմ բոլորովն յունական ազնուութեան ընդունելու:», ՄԵԾՄՐԱ ՎԱՐԻՄՊՈՑ

ՆՈՐ ՀՐԵՑԱՐԻՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. ՎԵՐԱՆՈՒԹԻՒՆ ԸՆՍՏԱՅԱՆՆ. — Գրեց՝ Ռուս պատմաբան Վ. Գոտոս: Ռուսներնից թագաձմեց՝ 9. (Ստոստու. «Բանասէն» հանդիսից): Պարիս 1904. Գիրն է 10 կողմէ = 25 ստրիկ. 8՝ էջ 32:
2. ԱՐՇՈՒՐՈՒՆ ԹԺ. Վ. — Ժողովի եւ պատմաստ: ՏԺ. «Կերտ» 1904: [Թճկի զրոյցներ Թ. 11:]
3. ՏՅՈՒՆԿԱԳԻՐ ՀՈՒՍԱՐՈՒՄԻՍ ԵՄԻՍ ԴՈՒՆԻ ՀԱՅՈՒ ԿԻՆԱՐԱՆՈՅԻ (Ս. Փօրկի) 1903 Յունուար 7 է — 1903 Յունուար 7:
4. ՆՈՒՊՈՒՆ ՄԱՍԸ. — Հայրենասէր Խաչկաղնի: Գիրք. Թրք. Լ. Բաքայան: Թճճա, տպ. «Փարս» 1904:
5. ԵՐԳՈՐ, ԱՌԱՎՆԵՐ, ՎԸՆԵՂՈՒՄԵՐ ԵՆԻՆՈՒՑՈՐԸ՝ ՈՅ ՆԱԵԼԵԳԵՎ. Մ. Հ. Գաւառացի: ՏԺ. տպ. Ճավաբտկիւմէ 1904. 8՝ էջ 134: Գիր 50կ.:
6. Մ. ԱՌՃՏԻՍԵՆ. Կոյր Բարին, ցերթունած: Բազու 1904:
7. ԹՈՐՈՍՏԱՆ Զ. — Դպրոցի գիրք մանկապարտեզի համար. առանիմ մաս այրենարան: Առետր Եւ կարգ իօսքեր. զարդարուած ծոյ պատկերներով: Կ. Գ. 1904: — Նոյնին ճիւղոցի մասը՝ ընտրել ընթացումները զարդարուած եւ Երկ պատկերներով զարդարուած: Անդ:

1. ՎԷՐՆԱՆՈՒԹԻՒՆ Հայաստանի: — Գրեցիկի հիւսիսային Հայաստանի ԺԸ գաբու սկզբէն

մինչեւ ժի գաբու մէջըը կրած, քաղաքական բազմաթիւ փոփոխութեանց եւ զանազան ազգայն ու միապետաց հզօր բազկին տակ ընդունած ազգացութեանց համառու պատմութիւնն է, ծանրանալով գլխաւորաբար Պարսկաստանաց գաբութեանութեան, Ռուսական Եւրոպական Եւրասիական Եւ Ներսէս Ե. Աշտարակեցոյն գործունեաց կենաց վրայ: Լեւորիսալը հակիրճ կերպով Հայոց ոյլազգիներէն կրած ներդրութեանց վրայ տեսութեան մ'ընելով կ'անցնի աննց Ռուսաց արեւութեան հետ ունեցած յարաբերութեան: Հայաստան այն ինչ Շահաբարտեան հայածանքներէն խոնջած՝ հանգիստ ու բազար կ'անուար, երբ ներդրութիւնը դարձեալ սկսան ծանրանալ, ստիպուեցաւ իւր փոփոխութեան յոյճը՝ միայն հիւսիսային նորակալով քրիստոնէսկ պետութեան վրայ գնել. ստուգիւ ալ հիւսիսէն պիտի յագէր Հայաստանի ազատութեան արշալոյսը, որուն ուղղուած էին ամեն հայու աչքը: Եննն Պետրոս երբ Ռուսական պետութեան հիմը գրած էր եւ իւր շրջակայիցեւթեանին ամբողջ երկիրը զարգացնելու հետաձգում էր, աչքէն շրջակայից նաեւ առաւելու հայ ազգը, որ իւր արտաքոյ կարգի ժիւր գործունեութեանը կարող էր տերուութեան յառաջադիմութեանը մեծապէս նպաստել, եւ իւր այլ ճանաչմանը Հայոց հետ սկսու սերտ կապակցութեանը թղթակցել: Եւ Հայք ալ պատգամաւորութիւններով օգնութիւն կը ինչդրէին եւ միաշունչմանի կը խոստանային, որ առաջին վայրկեանի երբ ինչը Հայաստան օտը կ'սկի՛ թէ ինչեր եւ թէ Վաթիկ ինչից ջախջի գնդերով պատերազմին կը նպաստեն: Ըստ կը նկարագրէ Ղարաբաղի կառնուած եւ ըմբիջ Ենիքներուն՝ Տաճկաց, Պարսից եւ լեւնական Լեզգի հրոսակներու գե՛մ ըբա՞ մարտափոխի պատերազմները: Ենայ ջերմ գգածմանը կը նկարէ Տիգրիսում կը գուգովից զորավարաց՝ Գանձակի եւ Երեւանի գե՛մ մյա՞ ճակատները, որոնց մէջ Յովհաննէս Աբրեկիսոպուր եւ Ներսէս Սեբասպուր (յետոյ կաթողիկոս) հայ զինուորախումբի մը գլուխն անցած կ'առաջադրէին: Քիչ մ'եւտըը կը պատմէ Դանիէլ Պարտիսիցի եւ Ներսիսի սքրտորոյն ու ապափրը եւ կաթողիկոսական գահա՛ն համար եղած կնճռու կ'իւններն ու վէճներն: Ներսէ՛ Աբրեկիսոպուր ըլլալէն ետքը, մեծ ազնուցութիւն կը գործադրէ, ոչ միայն Ռուսաստանաց, այլ նաեւ Տաճկաստանաց եւ Պարսկաստանաց — եւ նոյն իսկ Ռուսական բանակներու այսպէս կամ այնպէս շարժելուն վրայ: եւ այս պատճառաւ Պատկերէնք հետ կը գտտի: Վերջապէս Պարսկաստանց գտտարին գաղթականութիւնը կը պատմէ Լազարեանի թեոքով, որուն գե՛մ մեծ արգելքներ հանց Արքայ Միրզայն թայց զՎերջ շրջան գե՛մ չնել Լազարեանի, տեսնելով գաղթիւ ուղարժողեան հրաբորքը աստիւթիւն ընդգե՛մ Պարսից ու լեւնով, այն խօսքը, զոր միանայն միայնգու կ'աղաղակէին թէ՛ «Ինչքանը գերազան են համարում» սակն Ռուսիկ խօսքը, քան Պարսից հաջը: Գաղթականութեան ամենամեծ եւ առաջին բաժնիը ճամբայ կ'ըսէ 1828 Մարտ 16 ին: Հայեւ

1. РАССЛОВИ РАВВАНИИ ЧЕРКНИ Св. ГРИГОРИА БЛАНД ԳԱՆԱԳԱՆ, С.-Ս. 1903. էջ 48.

գումարք գարունն սկսած եր կը տեսնուին արդէն գաղմակահանց բաղմամբ ի կորուսանները, որոնք Ասորիացիների լեռներու գաղմակայններէն կը յառաջանային դեպ է երսուս:

4 Սրտաշուք եր, կը պատմէ Գլինկան, տեսնել թէ ինչպէս մայրեր սովորեցում էին իւրեանց մանուկներին սրտատանել Լայոյց առաջին թագաւոր Նիկոզայոսի սնունդ, ինչպէս նոքա ներշնչում էին գառակներին չը մտնաւ իւրեանց մեծ ապաստարարն: Թեպէտ ճամբարգութեան ասեմ եւ յետոյ ալ շատ սասապանց կրեցին Լայոց եւ Ռուսական տերութիւնը 14000 Տղամազական ոսկի եւ 400 մանկէք ծախեաց, բայց այս ծախքին Տարեբապատկին ու Տարաբապատիկը պիտի ճէլէր: Ինչպէս որ ալ Լայարեանը կը գրէ Պատկերախին. «Վաստահունում եմ տակ, թէ դուք լցնելով մեզ ձեռք բերած երկիրները յայտիտ մի վաստահուն է եւ աշխատասեր ժողովրդով, տերութեան Տարար Տարաբապատկեան մի մեծ աղբիւր բաց արիք, եւ որքան մեծ ծախք եւս արած լինէր գաղմակահանութեան վերայ կատարեալութիւնը, ինքը աւելորդով շահուած է: Արեւշտընելով այս պատմութիւնը, ուրիշ քանի մը դիտողութիւններ եւ մանրամասն վերջեր կը պատմէ Ներսիսի վրայ եւ 1845 ին կաթաւորկան ըլլան ու Տփլիս Տասնին: Կը բաղանք որ Յարգոյ Թարգմանիչը այն երեսելի պատմարանին միւս Տասորներէն ալ թարգմանէ եւ թէ՛ն ոչ ամբողջ գննէ Լայոյց Տեա յարաբերութիւն ունեցողները:

2.

2. Երազի եւ դոգմատար: Գր. Վ. Արծրունի՝ իւր բժշկի զբոյժներուն ծԱՄ. Տասորիկովը ծաղկին դէմ տանելու միջոցներ կը արդիւցնէ: Ասանդելով թէ մասնաւոր պատճառաւորն ինչ ըլլաւ: Անկորդ է այս Տասորիկին կարեւորութեան վրայ խօսիլը, վասն զի բժշկագիտան այս կարգի ուրիշ աշխատութեանցը ծանօթ մ'իջրջին ինչ արդէն կրնայ դուշակել զայն: Լեզուիսը զբրին 5 — 29 էջեր կը նուիրէ ծաղկին հուժեանք, անասկներուն, ինչ տատրմանի Ֆլատուկար ըլլալուն եւ, ասանդելով միանգամայն բազմահման փորձառութեանը՝ նուեանաց դէմ տանելու միջոցները: Իսկ 30 — 48 էջ կը պարտաք պատճառաւոր եւ անոր օգտակարութեանը: 26 մտայած այս կարեւոր մասին մէջ նուե կ'ովոր ծաղկին օւ պատճառաւոր դարձ ջննդիկները վրայ խօսիլ: Առով Թարգ. բժշկագիտար տուած վրէլայ Տայ մայր օւ ինտմակայններն ձեռքն ընդգծել այս վարակիչ տխուրն «մի զօրեղ միջոց իրանց զառակներն մահչոյ, սոյնածաղկուելոց, Տարիւր տեսակ ցարեից, կուրսութիւնց փրկելու Տամար», որուն պատճառութեան պատճառաւ տակաւնն «մեր դիւրեմով մանուկներ մուսունմ են օւ մեանում»: Ըստ իրաւացի եւ Թարգ. Լեզուակին այն պահանջքն թէ «Ընտանաններ թող քարոզեն տամարին, իստուկչները օւ բուր բանիմաց օւ Տակ: ցող մարդի թող Տասուցեանն ժողովրդին: պատճառաւորն անՏրտեւչաութեանը, եւ մեք: փրկած: կրննք մեր երեսուններն ծաղկից»: Կ. Կ.

3. Յետիւ-էլէր Երթ Գուլիկ Լիւսնգանցին: — Ըստ օւրարիկի երեսոյթ մ'ի, որ մեր ազգին մէջ ալ չեն պակիր բարեգործական ընկերութիւններ, որոնք ալ եւ ալ բարի նպատակաւ Տաստատուած են: Մասնաւորելով խոջերին կը Գոյոյ Ս. Փրկիչ ազգային Լիւսնգանցին վրայ, Գիտանաց Լիւսնգանցին Թ. անդամներն անխնայ աշխատութեան արդիւնքն՝ 1902 թ Տեղեկագրէն: Բովանդակ զիցք 10 էջ էլէ կը թողկանայ երեք մասի կը բաժնուի: Առաջին մասը (էջ 7—61) Գոյոյ. Ն. Յարաւարեանի, Գր. Մ. Ջարտարեանի, եւ Գր. Լ. Մանէրիի արդիւնքներն են, որոնք Լիւսնգանցին 1902 տարւան վիճակին վրայ ընդՏանուր տեղեկութիւններ կու տան: Գլխաւորաբար յիշուելու արժանի է Լիւսնգանցի ապուրեց Տիւսնաց տարէ տարի մահին, յայտն 1899 ին 1638 Տիւս., 1900 ին 1840 Տիւս., 1901 ին 1931 Տիւս., 1902 ին 1968 Տիւս. Սակայն որքա՞ն ալ շատ երեսոյ այս երեսոյթն, օւրարիկն այն է, որ տարէ տարի Թեւեւներն թիւը կը նուազի: ԸնդՏանուր Տայունմ Տեաւեայ Տամատատութիւնն «Սեւեանց». 1898 ին % 19, 37 մեռեալ, 1899 ին % 16, 97 մեռ., 1900 ին % 15, 10 մեռ., 1901 ին % 16, 12 մեռ., 1902 ին % 18, 46 մեռ.: Ասոր կը յաջորդեն վերաբաւական օւ ինտմանցի բաժնիներն, օւր նոյնպէս Տամատատ տեղեկութիւն կը արտի այդ Տիւսնգութեանց պատճառներն եւ անոնց առջեւ տանելու միջոցներն վրայ, որ նոյնպէս զօղիչ է, վասն զի ըստ կարելոյն եւրօպական Լիւսնգանցիներու ընթացքին Տեաւեաւան է: Առաջին մասն կ'աւարտի՝ Որբանցին 1901—1902 տարեշրջանին վրայ կարեւոր ծանօթութիւններով: Գրքին երկրորդ մասը (էջ 62—82) կը գրուէ Լիւսնգանցին օտարացի բաժնիներն (գեղարարն, Տանգերատուան, լուսացարան, ցնցատուան, բազմաից, մասուն, խոՏանց, մասնաշարքան են են): Ըստ ալ Տամատատութեան Թ. անդամները լուսաւոյն միջոցներն Տեաւեաւան են: Երրորդ եւ վերջին մասը կը բովանդակէ Լիւսնգանցին կառուկներն, կատկները, վաղըջներն եւ արժեթուղիները. ընդՏանուր Տայունմ կը ալ պատմէից անուանց յանկով կը կրեցի զիցքը: Ի Տարեի չի պահանջուիր ասկանց այն կատարելութիւնն, զոր անին այժմ եւրօպական բազմութիւն Լիւսնգանցիներ, բայց միշտ բազմակ է օրէ օր Լուստատութեան բարըջման, նկատելով արդի ժամանակին Լայ ազգին նիւթական կարտութիւնն օւ մայրեկնք Լիւսնգանցի Թ. անդամներուն բարի բարի յաջորդութիւններն:

4. Երգարան — «Լայրեւտեր Խաւուցի» վերջածուլայ տեարակ մեր է՝ 18 էջով: Գր. Լ. Բարսեղյան տար Թարգմանութիւնը «Մարքն ամասութիւնն մէջ է լոյս ընծայելէ ետքը՝ այժմ տաւանինն ալ Տարաբարակ Տանում է: Բովանդակա կուժիւր Տամատատարան է վերանորոգուելու: զուարթ ընկերութեան մը մէջ խնդրէ ծաղկով, թիւ արդեւք միւրն թէ Լայրեւտարութեան պատմուն աւելի զօրեղ է մարգալտ մէջ. Տարեւտար Խաւուցոյ մ'օրնակովը կ'ապաւուցուի վերջով:

Յ.

պահանջ, ինչն յանձնեց պիտի գտնել երբեմն իւր նախորդ գործն ալ: Այս անունին շնորհն արգասիք են ոչ միայն հայերենի՝ այլ նաեւ ամեն լեզուի մանաւանդ Տնոց անձնորդիքի երեւոյթներն: Թէ եւ այդու երբեք չեն արգարանար ստանդ՝ որոնք կամայական գրութեամբ գրուող վերպակներով հրատարակն կը լեցոնեն: Այս խնդրոյն նկատմամբ գրութեանց աստնեկն տարիներ յառաջ զբաղան սուրբաբանն ոչոյցեղն ետքն անպտուղ մնալը՝ շատ հանոյական յիշատակ մը չէ գտնութեանց թի մեզ: Եւ որչափ թեմամբ պիտի շոյնչուին մեր յաջորդաց լրօնք ալ անոնք՝ որոնք ենթակայական հանոյից, անձնագրութեանց, կամ լոկ կուսակցութեան արգալ, կամ պայմանն արդիւնէն յառաջ բերելու իրօնից նպատակաւ արգելք եղան սպրտութեան շահակաւ եւ լուսավարուս բազմահման թղթուածոց շարունակութեան, զորոնք՝ կարտուս թիւն անձնաւորն շափ պիտի որոնե մեզն հետ հայ արեւոյ: . . .

Պ. Թորոսեան կ'ըսէ « Կը յաւիժ՝ միայն որ հակառակ իմ փափաքին չկրցի մանուկներու համար սիրտից ու հոյանից երբեք գտնելլ յոյժ ի հարկն աւելի փայլ մը տրուած կ'ըլլար գաստգրքին, որովհետեւ նոյն իսկ փոքրերն զայն բերնուց սերտելով՝ մտքբոնին կը սրի եւ մտքնեկն բան մը պահելու կը վարժեն: Ասկայն Պ. Հեղինակն, զիւրիմաց եւ պարզ ստանուորներն չգտնելուն համար արժան չէ համարու գաստկարգէ մը սոյնչափ փնտուսած իժապուր գա խնդրուած բառերով, ստանուորներ տրտատուել: Արդեւ որ ալ Անձ. Թորոսեան անի պարզութեան եւ մանկունի հասկնալի ըլլալուն համար արգարանայ օտար Տնոյ, բայց ընտանեցած աստութեան մէջ, սակայն անանուց օտար անուանոց (Թէ եւ ցանցաւ) կիրտութեամբ բիծ մը կը գտնէ իւր երկին, զորոնք սակայն սպգային կենդանութեանց մէջ զիւրաւ կարելի էր գտնել: . . .

Պ. Թորոսեանի այս եւ նախորդ գաստգրքերն աւելի օգտակար կ'ըլլան մանկանց, եթէ ուսուցիչներն ալ զիտեալ սկզբուն համեմատ վարուին: Կը մտցնենք անոնց ընդունելութեամբն, յառաջ եկած արգեանց զամբիններէն կազմուած միակ եւ արժանի վարժահասոյց պատին, անձնաւորն Հեղինակն վաստակեալ զլինուս:՝ Ա. Ա.

Ծ Ա Ղ Կ Է Փ Ո Ւ Ն Ձ

1. Իտքեւալ ճակական մարտարակնութեան մասին:
  2. Եւջլաման Է: — 3. Արգար Յովհաննէսան Է: — 4. Մեարով Թէ Մաշտոց — 5. Գրակն Նորոզիմունք:
1. Իրոյնիւ հայ-խալ ճարտարագիտութեան մասին: — Երանոթ հրատարակագիրն Պր. Զ. Ա. արքեպիս « Մշակի » մէջ (Թ. 77) ճարտարագիտական մը գրած է Տեր-Մովսէսեան մայրաքաղաք Արարկեաթն առեւերէն զեկուցարքին վրայ, որ « Պեղումն արեւալայ Ս: Պրոքթորի (Չուարթիւնց) կեցողեցալ, մեր յեմքումին, անուր կը կրէ: Այս զեկուցարքը՝ կ'ըսէ յորդոս Մատենաբօսը, « առանձին

կարեւորութիւն է ստանում՝ այն տեսակետից, որ նա արեւալայն է մի նշանաւոր հարց, որ մեն կապ ունի հայկական կուլտուրայի պատմութեան հետ: Այդ հարցը՝ հայկական ինքնուրոյն մարտաբարտութեան գոյութեան հարցն է, մի հարց: որ առանձնապէս կարեւորութիւն է ստանում մանուսով այժմ, երբ հին հայկական ճարտարական պատմութեան հարցը գրաւել է լեզուն եւ արդարեւ զիտանակներին ուղարկութիւնը:» Էս յառաջ կը բերէ Պր. Ա. արքեպիս Պրոքթ. Մաշտոզովիկին այս մասին յոյսանած արտաքայ կարգի ուղարկար կարծիքը կամ տեսութիւնը, որուն նկատմամբ նախորդ թերթիս մէջ խոստած էր (առ. ՀԱ. 1904, էջ 95): Եւ կը յաւելու. « Եթէ ճիշդ է, արեւմ, որ գոյութիւն է ունեցել հայկական ինքնուրոյն ճարտարագիտութիւն, եթէ ճիշդ է Պրոքթ. Մաշտոզովու յոյսանալը, թէ հայկական ինքնուրոյն ճարտարագիտական սքր օրինակ է հանդիսացել եւրոպայի շինութիւններին համար, պարզ է որ ընդհանուր եւրոպական կուլտուրայի գանձանակն մէջ հայերը եւս ձգել են իրանց լուսնն եւ հայկական ճարտարագիտութիւնը եւս հանդիսացել է այդ կուլտուրայի արտայայտիչներէց մեզն:» — Այս, ճիշդ է Պրոքթ. Մաշտոզովիկին յոյսանալը, թէ հայկական ճարտարագիտական սք մը գոյութիւն ունեցած է եւ այն ճարտարագիտական սքր արեւմուտքի շինութեանց եւս օրինակ հանդիսացած է այն տեսակետով՝ որ հայկական ճարտարագիտական սքին նախնական կողակապը կամ ազդրիւն տախական, զուցէ ասորական կենց կեղած ըլլալ, բայց Լոյտուրայի մէջ զարգանալով, հայկական ինքնուրոյն տարաջ հարեւին վերջէ՝ արեւմուտք անցած է, իբր օրինակ մասայելու: Այս հաստատու իրաւութիւն է եւ Պրոքթ. Մաշտոզովիկին բարբարոս գտնելով այս հաստատու իրաւութեան վրայ՝ այժմ զբողած է գրաւոր աղբիւրներ լքրքրելով եւ աւելի համոզիչ ու փայլուն փաստեր օրոնեցով՝ իւր գրութիւնն զիտանակներուն հիմնական եւ ընդունելի ընծայելոյցնելու համար՝ իսկ առաջինայ ամառաւ ալ աստնական ճամբորդութեան պիտի ըլլէ զէպ ի նպատական: Ի գարին վերջուպէս պիտի հրատարակէ այն Հայ-խալ երգարագիտութեան անուն հատորը, որուն անկանոց կը սպաննե մեզն հետ շատ շատեր: — Բայց անուշաշա հայկական « ինքնուրոյն » ճարտարագիտութիւնը չի ներկայացըներն առաջին գէպը՝ որով յայտնի եղած ըլլայ թէ Լոյտուր եւս « ընդհանուր եւրոպական կուլտուրայի գանձանակին մէջ իրանց լուսնն ձգել են », եւ ոչ ալ վերջեր, հարեւաւ Հնարութիւնը՝ ս գտնէ, ասորին ինչէր ունի անութեան իւր գարաւոր փուշայ խաւերուն ասկ, զորոնք հնարեցը կը քննի յամառ աշխատարարութեամբ հետեւեալ անոյանութեան խորշն գուրջ հանել: Կու զայ օր մը՝ եւ այն օրը մեզն շատ հեռու չէ, երբ կը տեսնեք նաեւ Մաշտոցի՝ զգրի գրական յոյսամը՝ Լոյտուր գրին ինչ մեզ գերխաղացած ըլլալը — քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ: . . .

2. Երանոթ իւր — երկու տարի կար որ արքեւն անուանի հայ երգչէն բարեւ Շահամանբօս